

Капустін О. Б.,
аспірант кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ФОРМУВАННЯ (ВИНИКНЕННЯ) УМИСЛУ ЯК ЧАСТИНА СКОЄННЯ ЗЛОЧИНУ

FORMATION (ORIGIN) INTENTIONS AS PART OF THE CRIME

Метою статті є науковий розгляд та правовий аналіз умислу як частини злочину. Намір – це юридична категорія, відома в законі. Відповідно до Кримінального кодексу України, діяння, вчинене з прямим умислом або непрямим умислом, визнається злочином, вчиненим умисно.

Відомо, що більшість злочинів, передбачених кримінальним законом, є умисними злочинами. Більшість злочинів, вчинених у реальному житті, також є умисними злочинами. Умисні злочини – найнебезпечніші злочини, і через це найбільше уваги правоохоронців зосереджено на них, що викликає найбільше обурення громадськості.

Незважаючи на це, на мою думку, питання про наміри незначним чином висвітлене у вітчизняній науковій літературі.

За останні 25 років практично не було вітчизняних досліджень на дисертаційних та монографічних рівнях, присвячених вивченню наміру. Існують лише фрагментарні посилання на це поняття у процесі вивчення різних тем. Аналогічна ситуація характерна для наукових статей. Тому специфічне висвітлення цього питання є прогалиною в сучасній науці і має наукову новизну. Ця стаття покликана заповнити цю прогалину.

Стаття поглиблює вчення про умисел як частину злочину. У ній зазначено, що більшість злочинів, передбачених нормами кримінального законодавства, – це умисні злочини. Зазначається, що початковою стадією злочину є формування умислу, яке на початковій стадії часто не має жодного зовнішнього прояву. У статті встановлено, що формування умислу та виявлення його в обов'язковій наявності принаймні одного з наступних етапів розвитку злочинної діяльності варто зарахувати до некараних стадій розвитку злочину. Ця стаття не охоплює всіх законодавчих та правових аспектів наміру. Перспективою подальших досліджень є, зокрема, проблема адекватного законодавчого відображення небезпеки умислу. Я вважаю за необхідне продовжувати дослідження в галузі моменту наміру.

Ключові слова: умисел, стадія злочину, незакінчений злочин, закінчений злочин, готування до злочину.

The purpose of the article is the scientific consideration and legal analysis of intent as a part of a crime. Intent is a legal category known in law. According to the Criminal Code of Ukraine, an act committed with direct intent or indirect intent is recognized as a crime committed intentionally.

It is known that vast majority of crimes stipulated by the criminal law is premeditated crimes. The vast majority of crimes committed in real life is also premeditated crimes. Premeditated crimes are the most dangerous crimes, and because of this, most attention of law enforcement officers is focused on them, causing the greatest public outrage. Relevance of the topic: Analysis of the latest research and publications.

In spite of this, in my opinion, the matter of intent is not quite largely highlighted in the domestic scientific literature.

For the past 25 years, there has been virtually no domestic research at the dissertation and monograph levels devoted to study of the intent. There are only fragmentary references to this notion in cases of exploring different topics. A similar situation is typical for scientific articles. Therefore, specific coverage of this issue is a gap in modern science and has scientific novelty. This article is intended to fill this gap.

The article deepens the doctrine of intent as a part of a crime. It is stated in the article that the overwhelming majority of crimes, stipulated by the rules of criminal law, are premeditated crimes. It is noted that the initial stage of the crime is formation of intent, which, at the initial stage often does not have any external manifestation. It is established in the article that the formation of intent and its detection in the obligatory presence of at least one of the following stages in development of criminal activity should be attributed to the non-punishable stages of development of the crime. This article does not cover all legislative and legal aspects of the intent. The prospect of further research is, in particular, the problem of adequate legislative reflection of the danger of intent. I consider it necessary to continue research in the field of the moment of intent.

Key words: intent, stage of a crime, uncompleted crime, completed crime, preparation for a crime.

Умисел – відома в юриспруденції правова категорія. Згідно з Кримінальним кодексом України, злочином, вчиненим умисно, визнається діяння, вчинене з прямим або непрямим умислом.

Відомо, що більшість злочинів, передбачених нормами кримінального законодавства, належить до числа умисних. До числа умисних належить і більшість злочинів, скоєних у житті. Умисні злочини є найбільш небезпечними злочинами, з огляду на це вони привертають найбільшу увагу працівників правоохоронної сфери, викликають найбільше обурення громадської думки.

Незважаючи на це, питання умислу висвітлені у вітчизняній науковій літературі, на мою думку,

не в досить великому обсязі. За останні 25 років відсутні вітчизняні дослідження на дисертаційному та монографічному рівнях, присвячені розгляду умислу. Існують лише фрагментарні звертання до цього поняття у процесі дослідження різних дотичних тем. Подібний стан справ є характерним і для наукових статей. Серед останніх публікацій на цю тему можна згадати наукові розвідки А.В. Бойка [1], Р.В. Вереси [2], Р.С. Сергєєва [3], О.В. Церковної [4]. Проте і в них тематика умислу як частини злочину окремо не розглядається. Отже, окреме висвітлення цього питання є прогалиною в сучасній науці і має наукову новизну. Заповнити зазначену прогалину має на меті ця стаття.

Метою статті є науковий розгляд і юридичний аналіз умислу як частини злочину.

У теорії кримінального права немає однозначної думки з приводу формування (виникнення) умислу і його зарахування до частини вчинення злочину. Одні вчені виділяють умисел як частину вчинення злочину, інші ж виступають проти зарахування його до стадій вчинення злочину.

Будь-яка осудна особа, в тому числі й злочинець, перш ніж перейти до певних дій, спочатку діє подумки. Перед скоєнням певного злочинного діяння в свідомості особи складається в загальних рисах уявлення про сутність злочину, способи його здійснення, формується психологічне ставлення до майбутнього злочинного діяння, злочинного результату у формі бажання досягнення злочинної мети. Всі ці процеси, що відбуваються у свідомості особи, можна назвати формуванням умислу. На увагу заслуговує визначення, дане М. Алленом, згідно з яким формування умислу являє собою свідомо-вольовий процес моделювання особою майбутньої злочинної поведінки [5, с. 142]. Так, формування умислу являє собою свідомо-вольовий процес, оскільки на стадії виникнення умислу в особи формується психічне ставлення не тільки до злочинного діяння, а й до наслідків, які виникнуть у результаті вчинення цього діяння, оскільки будь-яка свідомо дія (бездіяльність) осудної особи здійснюється з певною метою. Вже далі особа робить певні дії для досягнення своєї злочинної мети, якщо вона цього бажає.

Так, Р. Вереша до частини вчинення злочину зараховує виникнення умислу (намір), підготовку злочинного діяння, саме злочинне діяння і результат [6, с. 1883]. Первісним етапом є виникнення умислу, наміру, що являє собою чисто внутрішній процес свідомості та не знаходить якої-небудь реалізації чи навіть виявлення назовні.

Зарубіжні вчені також виділяють формування умислу як перший етап вчинення злочину, коли суб'єкт створює інтелектуальну й психічну можливість скоєння злочину, проте цей етап є байдужим для суду через те, що мається на увазі під караністю дій. Оскільки формування умислу є чисто психічним процесом, який ще не є дією, воно не може бути караним і тягнути за собою кримінальну відповідальність [7, с. 185].

В.М. Бурдін також виділяв формування умислу як стадію вчинення злочину поряд із приготуванням до злочину, замахом на злочин і закінченням злочинном [8, с. 29]. Н.Д. Дурманов визнавав помилковим включення формування умислу в число стадій і стверджував, що можна говорити про стадії здійснення злочину тільки тоді, коли є акт зовнішньої поведінки, без якого взагалі не може бути мови про встановлення тих чи інших процесів, що протікають у свідомості людини [9, с. 80]. На думку автора, визначаючи стадії, що передують закінченню злочину, треба зупинитися тільки на тих етапах здійснення умисного злочину, які виразилися в конкретній зовнішній дії, нерозривно поєднують об'єктивні та суб'єктивні моменти (умисел, мотив), тому виключаються чисто

внутрішні процеси свідомості, натомість відбувається поява відповідних мотивів, формується намір [9, с. 82].

В.П. Тихий є прихильником виділення виникнення задуму як самостійної стадії вчинення злочину. На думку автора, два етапи неодмінно присутні в кожному злочині: виникнення психологічних відносин, які обов'язково передують злочинній поведінці, і діяння, яке створює умови або заподіює шкоду суспільним відносинам чи ставить їх під загрозу заподіянням шкоди; інші стадії можуть бути або присутніми, або відсутніми у скоєному злочині [10, с. 28]. Ю.М. Антонян виділяє обов'язковий у всіх злочинах етап розвитку злочинного діяння: формування психологічних відносин обов'язково передують злочинній поведінці та діянню, що завдає шкоди суспільним відносинам, або створює умови для завдання такої шкоди, або ж ставить ці відносини під загрозу завдання шкоди [11, с. 114]. Формування умислу не може бути предметом кримінально-правових відносин, оскільки загально визнаний принцип кримінального права твердить: «Cogitationis poenam nemo patitur» [12, с. 6] – «думки не карають».

Як правильно вказується в юридичній літературі, особа не може бути притягнута до відповідальності лише за думки, в тому числі і злочинні, якщо вони не проявилися в конкретному діянні. У процесі формування наміру розумова діяльність особи не знаходить прояву в зовнішньому світі, не становить реальної небезпеки для об'єкта злочину, на цьому етапі відсутня реальна загроза заподіяння шкоди інтересам особистості, суспільства або держави. Свідомо діяльність особи на стадії формування наміру не має самостійного кримінально-правового значення і не є караною.

Однак, якщо особою вчиняються такі дії, спрямовані на реалізацію сформованого раніше злочинного наміру і вони утворюють суспільно небезпечне діяння, що заподіює шкоду або створює реальну загрозу заподіяння шкоди суспільним відносинам, благам та інтересам, що охороняються правом, тобто якщо сформоване психічне ставлення до майбутнього злочинного діяння і до його наслідків знаходить свій зовнішній прояв або на стадії готування до злочину, або на стадії умисного скоєння дій (бездіяльності), безпосередньо спрямованих на вчинення злочину, – в цьому разі формування умислу варто визнати як початковий етап злочину. Формування умислу за обов'язкової наявності хоча б однієї з подальших стадій у процесі розвитку злочинної діяльності є безкарною стадією розвитку злочину, але не стадією його здійснення, оскільки можна говорити про вчинення злочину тільки тоді, коли розумова діяльність особи знаходить свій зовнішній прояв, думки проявляються в конкретному діянні.

Поділяємо позицію А.П. Козлова [13, с. 41], згідно з якою вченим і юристам, які не виділяють формування умислу як стадію вчинення злочину, не варто посилатися на неможливість відповідальності за думки, неможливість притягнення до кримінальної відповідальності на цій стадії, оскільки в такому разі

вони змішують предмети дискусії: проблеми динаміки розвитку злочину й проблеми відповідальності за незакінчений злочин, переводять дискусію в площину видів незакінченого злочину, де змішуються стадії та види незакінченого злочину.

Формування наміру може супроводжуватися інформуванням інших осіб про бажання скоїти злочин і в такому разі є виявленням умислу. На цьому етапі особа усно, письмово або в інший спосіб (наприклад, за допомогою рухів тіла) ділиться з іншими особами своїм наміром здійснити злочинне діяння, виражає ставлення до власних дій, розуміння об'єктивного розгортання злочину від діяння до наслідків, сподіваючись таким чином визначити ставлення оточуючих до майбутнього злочинного діяння.

А.А. Піонтковський виділяв виявлення наміру як самостійну стадію злочину, обґрунтовуючи свою позицію тим, що «хоча виявлення наміру не має суспільно небезпечного характеру, однак голий умисел переслідує свої самостійні цілі і є засобом безпосереднього посягання на охоронювані законом інтереси, а отже, є стадією в розвитку умисної злочинної діяльності» [14, с. 403]. Прихильником зарахування виявлення умислу до стадій злочинної діяльності був і В.М. Литвішков [15, с. 72].

А.П. Козлов також визнає виявлення задуму стадією вчинення злочину, розуміючи під цим повідомлення певного оточення осіб, виражене в різних формах, про суспільно-небезпечний задум. Автор вважає, що в багатьох випадках виявлення задуму є не тільки межею, за якою слідує співучасть, але й прелюдією, підготовкою співучасті [13, с. 45].

Проти виділення виявлення умислу як частини злочину виступала низка вчених. Так, Н.Д. Дурманов під виявленням умислу також розумів вираження зовні тим чи іншим способом наміру вчинити злочин і стверджував, що виявлення наміру, на відміну від формування умислу, що представляє тільки акт свідомості, – це конкретна дія, але дія, що не представляє собою якогось руху шляхом скоєння злочину. Автор не зараховував виявлення наміру до частини розвитку злочину і обґрунтовував свою позицію тим, що дія, яка, можливо, згодом утворить злочин, є свідомою діяльністю, спрямованою на певний об'єкт, тоді як у процесі виявлення умислу дії, якими виявлено умисел, за загальним правилом, не адресовані тому самому об'єкту, що й об'єкт майбутнього злочину, а єдність об'єкта – характерна особливість усіх стадій вчинення цього злочину [9, с. 21]. Більш розгорнуту аргументацію того, що виявлення задуму не є частиною вчинення злочину, надала Н.В. Маслак. На її думку, у процесі виявлення умислу суб'єкт не створює жодних сприятливих умов виконання злочину; виявлення наміру не знаходиться ані в зумовлюючому, ані в причинному зв'язку з вчиненням злочину; єдиним наслідком виявлення умислу є те, що сторонні особи дізнаються про злочинний намір суб'єкта; у процесі виявлення умислу винний не наближає наслідки, а відсуває їх, оскільки наражає себе на загрозу викриття [16].

М.В. Гринь дотримується тієї позиції, що виявлення наміру не є частиною скоєння злочину і будь-яке кримінальне переслідування виявлення наміру є неприйнятним. Автор пише: «Не має кримінально-правового значення виявлення наміру, що виразилося в словах, письмово, в конклюдентних діях. Заявлений (в усній чи письмовій формі) задум – ще не початок втілення злочинного наміру. В цьому випадку немає головного елемента, з яким пов'язується настання кримінальної відповідальності, – здійснення будь-якого суспільно-небезпечного діяння, спрямованого на фактичне вчинення злочину. Виявлення наміру не ставить об'єкти, що охороняються, в небезпеку заподіяння шкоди. У виявленні умислу відсутня основна матеріальна ознака злочину – його суспільно-небезпека» [17]. Л.М. Федорак також дотримується тієї позиції, що формування і виявлення наміру не є частиною вчинення злочину, оскільки підставою кримінальної відповідальності є вчинення суспільно небезпечного діяння, що заподіює шкоду або створює реальну загрозу заподіяння шкоди інтересам особистості, суспільства або держави [18, с. 46]. С.О. Сафронов також вважає, що виявлення наміру не можна розглядати як частину вчинення злочину, оскільки, за Кримінальним кодексом, такі дії не тягнуть кримінальної відповідальності [19, с. 202].

Інші вчені також не визнають частиною і не вважають злочинним і караним виявлення наміру, пов'язуючи це з тим, що в основу кримінальної відповідальності покладається тільки діяння, небезпечне в зовнішньому вираженні, тобто небезпечне для інтересів особистості, суспільства і держави. Дійсно, все, що не втілено в діянні, перебуває поза межами кримінально-правового регулювання і не може спричинити кримінальну відповідальність.

Позиція, що виявлення наміру не може бути зараховано до частини вчинення злочину, виглядає слушною, адже, по-перше, у процесі інформування інших осіб про намір вчинити злочин зовнішня форма прояву виявлення наміру ще не утворює суспільно-небезпечного діяння, яке зазіхає на об'єкт кримінально-правової охорони, по-друге, виключною підставою для кримінальної відповідальності виступає вчинення злочину, а це – діяння, що містить в собі усі ознаки складу злочину, що передбачене кримінальним правом. Але виявлення наміру варто визнати некараним етапом розвитку злочинної діяльності, якщо надалі не слідує саме злочинне діяння. Обов'язкова наявність хоча б однієї з подальших стадій у процесі розвитку злочинної діяльності свідчить, що особа не обмежилася одним лише вираженням бажання, намірів вчинити злочинне діяння, а вчинила конкретні дії, спрямовані на реалізацію свого наміру.

За наявності залежних або незалежних від волі особи обставин її діяльність може обмежитися лише виявленням наміру, і в цьому разі діяльність особи на стадії виявлення наміру не має самостійного кримінально-правового значення. Наприклад, коли особа ділиться наміром вчинити крадіжку грошей зі своїм другом і далі не робить ніяких реальних дій для реалізації свого наміру, тому що або його друг

відмовляє його від цього, або він сам вирішує зупинитися і не ризикувати заради такої суми, то його дії не є злочинними і караними, а виявлення наміру не є стадією розвитку злочину. Інша справа, коли особа після того, як поділилася зі своїм другом наміром вчинити крадіжку грошей, приступає до здійснення злочинного діяння. У цьому випадку умисел є частиною злочину і виявлення наміру варто зарахувати до стадій розвитку злочинної діяльності, тому що за наявності залежних або незалежних від волі особи обставин її діяльність могла б зійти нанівець на стадії виявлення наміру та не перейти в наступну. На цій стадії розвитку умисного злочину ще немає заподіяння шкоди та відсутня матеріальна ознака злочину – суспільна небезпека.

Варто звернути увагу на ще один важливий момент, тобто з якою метою особа виявляє свій умисел: 1) намагається через інформування інших осіб визначити їх ставлення до потенційного злочинного діяння, дізнатися їхню позицію з цього приводу; 2) це інформування необхідне для подальшого розгортання злочинної діяльності особи і проводиться з певною метою – отримати корисну інформацію, пораду чи яку-небудь допомогу, залучити співників вчинення злочину тощо. В останньому випадку дії особи можуть сприяти покращенню умов для вчинення злочину, також при цьому виникає необхідність відмежування стадії виявлення наміру від стадії готування до злочину.

Проблема полягає в тому, що перелік підготовчих дій за Кримінальним кодексом не є вичерпним, в законі йдеться про умисне створення інших умов для вчинення злочину, що викликає додаткові труднощі як при встановленні таких умов, так і при їх розмежуванні від виявлення умислу. Інститут стадій вчинення злочину служить, таким чином, тим самим цілям та інтересам, що й формально-матеріальне визначення поняття злочину, – визначення меж злочинного і караного діяння. Наслідком невичерпного переліку видів караних підготовчих дій є відсутність певних критеріїв відмежування стадії виявлення наміру від стадії готування до злочину, в результаті чого неможливо чітко визначити, чи стосується діяльність особи некараної діяльності на стадії виявлення умислу або ж дії особи утворюють карані підготовчі дії, виражені в навмисному створенні умов для здійснення злочину. Як такий критерій законодавець називає умисне створення умов. У зв'язку з цим можна дійти висновку, що змістовна сторона цього критерію потребує уточнення, оскільки умови для вчинення злочину можуть мати різне значення: бути необхідними і випадковими, істотними і супутніми, визначати обставини вчинення злочину або приховування його слідів, об'єктивними чи суб'єктивними тощо.

У кримінальному законодавстві, крім іншого умисного створення умов, окремо виділяється також підшукання співучасників злочину і змова на вчинення злочину. Тільки в разі виявлення умислу стає можливою співучасть, допомога з боку інших осіб у процесі вчинення злочину, а якщо інформування інших осіб про намір здійснити злочинне

діяння проводиться саме з такою метою, то дії особи утворюють підготовчі дії. Однак, як справедливо зазначається в юридичній літературі, «включення в межі незакінченого злочину змови як самостійного етапу здійснення посягання, щонайменше, некоректно в правовому відношенні» [20, с. 357]. Змова на вчинення злочину передбачає домовленість двох або більше осіб вчинити злочин, досягнення угоди між останніми, при цьому між учасниками змови не відбувається жодних інших дій. Змова є варіантом виявлення умислу, яке законом не передбачено в числі варіантів незакінченого злочину. У конкретних складах як самостійний вид злочину змова не передбачена, в числі форм співучасті вона також відсутня. Таким чином, оскільки згідно зі ст. 2 КК України [21] підставою відповідальності є вчинення діяння, що має усі ознаки складу злочину, передбаченого КК, видається правильним підходом виключення із законодавчого визначення такої форми об'єктивної сторони готування до злочину, як змова на вчинення злочину. Цю позицію можна обґрунтувати тим, що при змові виникає тільки намір вчинити злочин, а для приготування до злочину замало наявності тільки умислу, необхідно, щоб він був втілений у діянні (дії або бездіяльність).

Готування – цілеспрямована діяльність, вчинювана свідомо. У ній починає реалізовуватись умисел на вчинення злочину. Тому створити умови для злочинного посягання без прямого умислу неможливо. При непрямому умислі, при умислі неконкретизованому, тим більше у разі необережної форми вини шкідливі наслідки об'єктивно і суб'єктивно не є неминучими, а є ймовірними [22, с. 52].

Виявлення наміру не варто змішувати з однією з форм психологічного примусу (насильства) – загрозою, коли конкретний прояв наміру на злочин або є дією, яка заподіює або здатна завдати шкоди певним цінностям, або виступає як спосіб вчинення іншого злочину. Кримінальний кодекс містить склади злочинів, які з об'єктивної сторони характеризуються загрозою, психологічним примусом. Наприклад, ст. 129 КК України «Погроза вбивством» встановлює відповідальність за погрозу вбивством, якщо при цьому була реальна небезпека здійснення цієї погрози; ст. 350 «Погроза або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок» встановлює відповідальність за насильство, яке небезпечне для життя чи здоров'я, або загрозу його застосування щодо представника влади (службової особи, громадянина, що виконує службовий обов'язок) або його близьких у зв'язку з виконанням ним своїх службових обов'язків та ін. В інших складах злочину загроза є способом вчинення злочину (ст. 146 «Незаконне позбавлення волі або викрадення людини», ст. 152 «Зґвалтування», ст. 157 «Перешкоджання здійсненню виборчого права або права брати участь у референдумі, роботі виборчої комісії або комісії з референдуму чи діяльності офіційного спостерігача», ст. 187 «Розбій» тощо).

Як уже зазначалося, метою виявлення умислу є тільки доведення до відома третіх осіб намірів

особи вчинити злочинне діяння, в разі виявлення умислу не порушується жоден з охоронюваних кримінальним правом об'єктів, в той час як загроза являє собою психологічне насильство над жертвою з метою зміни її поведінки в інтересах того, хто загрожує, в потрібному йому напрямі, являє собою суспільно небезпечне діяння, бо вона перешкоджає реалізації громадянами гарантованих Конституцією [23] прав і свобод. Видається правильним те, що в разі загрози насправді карається не намір, а суспільно небезпечне діяння – загроза, навіть якщо в того, хто погрожує, немає жодного наміру в подальшому реалізувати її.

Таким чином, ця стаття поглиблює вчення про умисел як частину злочину. Виходячи з викладеного, формування умислу і його виявлення за обов'язкової наявності хоча б однієї з подальших стадій у процесі

розвитку злочинної діяльності варто зарахувати до безкарних стадій розвитку злочину. Необов'язково, щоб всі етапи розвитку злочинної діяльності були караними. Так, згідно з кримінальним законодавством приготування до злочинів невеликої та середньої тяжкості може бути безкарним діянням, однак це не означає, що період здійснення таких підготовчих дій перестав бути частиною злочину. Коли справа стосується вже закінченого злочину, то не можна заперечувати важливу практичну значимість формування умислу та його виявлення, що досить повно допомагає розкрити сутність злочину в динаміці, ступінь його суспільної небезпеки.

Ця стаття не відображає всі законодавчі та юридичні аспекти умислу. Перспективою подальших досліджень є, зокрема, проблема адекватного законодавчого відображення небезпеки умислу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бойко А.В. Непрямий умисел при вчиненні насильства щодо працівника правоохоронного органу. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 67. С. 631–637.
2. Вереша Р.В. Умисел і його види (коментар до ст. 24 КК України). *Вісник Академії адвокатури України*. 2010. № 3. С. 73–82.
3. Сергєєв Р.С. Умисел та необережність в адміністративних проступках у сфері енергозбереження. *Право і суспільство*. 2011. № 5. С. 87–90.
4. Церковна О.В. Умисел потерпілого як підстава звільнення заподіювача від завданої ним шкоди. *Університетські наукові записки*. 2010. № 4. С. 63–68.
5. Allen M. Textbook on Criminal Law. OUP Oxford, 2013. 580 p.
6. Veresha R. Criminal and Legal Characteristics of Criminal Intent. *Journal of Advanced Research in Law and Economics (JARLE)*. 2016. № 21. P. 1881–1890.
7. Cruft R. Crime, Punishment, and Responsibility: The Jurisprudence of Antony Duff / R.Cruft, M.H. Kramer, M.R. Reiff. Oxford University Press, 2011. 408 p.
8. Бурдін В.М. Стадії вчинення злочину (кримінально-правове дослідження) : монографія / Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2013. 303 с.
9. Дурманов Н.Д. Стадии совершения преступления по советскому уголовному праву. Москва : Госюриздат, 1955. 211 с.
10. Тихий В.П. Злочин, його види та стадії: науково-практ. коментар / В.П. Тихий, М.І. Панов; Акад. прав. наук України. Ін-т вивч. проблем злочинності. Київ : Промінь, 2007. 37 с.
11. Антонян Ю.М. Психология преступления и наказания : монография / Ю.М. Антонян, М.И. Еникеев, В.Е. Эминов. Москва : Проспект, 2018. 399 с.
12. Lima G.F. Iter criminis: consumação e tentativa. Centro Universitário Toledo. Araçatuba – SP. 2018. 56 p.
13. Козлов А.П. Учение о стадиях преступления. Санкт-Петербург : Юрид. центр Пресс, 2002. 351 с.
14. Пионтковский А.А. Курс советского уголовного права. Т. 2. Преступление. Москва : Наука, 1970. 518 с.
15. Литвишков В.М. Стадии совершения преступлений : монография. Краснодар : Новация, 2018. 98 с.
16. Маслак Н.В. Кримінальна відповідальність за готування до злочину : монографія / Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Харків : Право, 2010. 232 с.
17. Гринь М.В. Неоконченное преступление : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08. Краснодар, 2003. 209 с.
18. Федорак Л.М. Злочинний намір у кримінальному праві України. *Вісник Верховного Суду України*. 2015. № 11. С. 44–48.
19. Сафронов С.О. Ознаки наявності у особи злочинного наміру або задуму. *Форум права*. 2017. № 3. С. 199–203.
20. Бабий Н.А. Учение о стадиях преступления и неоконченных преступлениях : монография. Москва : Юрлитинформ, 2017. 747 с.
21. Кримінальний кодекс України: зі змін. та допов. станом на 12 лют. 2019 р. / уклад., підгот. В.І. Тютюгін. Харків : Право, 2019. 303 с.
22. Шевчук А.В. Стадії вчинення злочину : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці, 2002. 181 с.
23. Конституція України: станом на 22 січ. 2019 р.: відповідає офіц. тексту. Харків : Право, 2019. 70 с.